

samenleving – een samenleving ook, waarin de burgerlijke overheid over het algemeen veel minder ingreep dan in de jaren '20 en met name in de jaren '30 het geval werd.

Neem artikel 11 van de Oorlogswet: 'Het militair gezag stelt, na overleg met het betrokken burgerlijk gezag, zo nodig, de maatregelen vast welke genomen moeten worden om te voorzien in het onderhoud der inwoners en de behoeften der bezetting' – wat men zich daarbij in de negentiende eeuw voorgesteld had, zij in het midden gelaten, maar aan het eind van de jaren '30 had, vooral door het crisisbeleid, de burgerlijke overheid op het gebied van de regeling van het economisch leven een ervaring en kennis opgedaan die de militairen niet bezaten en die men in redelijkheid van hen ook niet kon vergen – niettemin waren bij afkondiging van de staat van beleg die militairen op economisch gebied bevoegd, zelfs zonder enig overleg met het burgerlijk gezag, naar goeddunken te handelen.

Aanknopen bij al in de jaren '20 gemaakte afspraken¹ bepaalde de ministerraad in maart '33, dat (anders dan in '14 toen eerst *na* de algemene mobilisatie een *deel* van het land in staat van oorlog kwam te verkeren) in het *gehele* land 'de staat van oorlog of van beleg' afgekondigd zou worden, zodra als uitvloeisel van internationale spanningen tot de z.g. voormobilisatie besloten zou worden²: de mobilisatie van een deel van de krijgsmacht welke de functie had, de algemene mobilisatie te dekken. Twee maanden later werd besloten dat de opperbevelhebber van land- en zeemacht die als hoogste militaire autoriteit het militair gezag zou uitoefenen, voor zijn beleid terzake verantwoordelijk zou zijn, niet aan de gehele regering maar uitsluitend aan de minister van defensie: een vreemd, ja een onwijs besluit. Immers, dat militair gezag zou juist op de niet-militaire, op de civiele, onder andere ministers ressorterende sectoren moeten ingrijpen.³ Hoe dat zij, de generale staf wist na '33 dat hij, zodra het tot die voormobilisatie kwam, beschikken moest over commandanten die hun bevoegdheden onder de Oorlogswet-1899 nauwkeurig kenden. Bij Defensie werd dus, onder voorzitterschap van luitenant-kolonel, later generaal-majoor H. F. M. baron van Voorst tot Voorst (een jongere broer van de commandant van het veldleger, J. J. G. baron van Voorst tot Voorst), een commissie in het leven geroepen die met veel zorg en voortdurend op verstandige matiging aandringend, een *Hand-*

¹ N. T. Carstens: 'Verhouding tussen regering en opperbevel tijdens de mobilisatie tot het aftreden van generaal Reynders' (dec. 1940), p. 1 (Sectie krijgsgeschiedenis, archieven, groep III-1, pak B). Het eerste gedeelte van dit relaas is in *Enq.*, dl. I b, p. 73 weggelaten. ² Ministerraad, notulen, 13 maart 1933. ³ *Enq.*, dl. I a, p. 17.